

Дорожній товариш

Бідний Йоганнес був у великому горі: батько його лежав при смерті. Вони були самі у своїй комірці; лампа на столі догорала; наближалася ніч.

— Ти був мені добрим сином, Йоганнесе! — сказав хворий. — Бог не залишить тебе своєю милістю!

І він лагідно-серйозно поглянув на Йоганнеса, глибоко зітхнув і помер, наче заснув. Йоганнес заплакав. Тепер він залишився круглим сиротою: ні батька в нього, ні матері, ні сестер, ні братів! Бідний Йоганнесе! Довго стояв він навколішки перед ліжком і цілував руки померлого, заливаючись гіркими сльозами, але потім очі його заплющилися, голова схилилася на край постелі, і він заснув.

І приснився йому дивний сон.

Він бачив, що сонце і місяць схилилися перед ним, бачив свого батька знову свіжим і бадьорим, чув його сміх, яким він завжди сміявся, коли бував особливо веселий; чарівна дівчина із золотою короною на чудовому довгому волоссі простягала Йоганнесу руку, а батько його казав: «Бачиш, яка в тебе наречена? Перша красуня на світі!»

Тут Йоганнес прокинувся, і прощавай усе це великолепство! Батько його лежав мертвий, холодний, і нікого не було біля Йоганнеса! Бідний Йоганнесе!

Через тиждень померлого ховали; Йоганнес йшов за труною. Не бачити йому більше свого батька, який так любив його! Йоганнес чув, як земля ударялася об кришку труни, бачив, як труну засипали: от уже видно тільки один краєчок, ще жменя землі — і труна зникла зовсім. У Йоганнеса мало серце не розірвалося від горя. Над могилою співали псалми; чудовий спів розчулив Йоганнеса до сліз, він заплакав, і на душі в нього стало легше. Сонце так привітно освічувало зелені дерева, наче говорило: «Не сумуй, Йоганнесе! Подивись, яке гарне блакитне небо — там твій батько молиться за тебе!»

— Я житиму добре життя! — сказав Йоганнес. — І тоді я теж піду на небо до батька. Ото буде радість, коли ми знову побачимось! Скільки в мене буде оповідок! А він покаже мені всі дива і красу неба і знову навчатиме мене, як навчав, бувало, тут, на землі. Ото буде радість!

І він так живо уявив собі все це, що навіть усміхнувся крізь сльози. Пташки, що сиділи на гілках каштанів, голосно цвірінькали і співали; їм було весело, хоч

вони щойно були присутні при похованні, але вони ж знали, що померлий тепер на небі, що в нього вирости крила, набагато красивіші і більші, ніж у них, і що він цілком щасливий, бо він тут, на землі, добре життя.

Йоганнес побачив, як пташки злетіли із зелених дерев і піднялися високо-високо, і йому самому захотілося полетіти кудись далеко. Але спочатку треба було поставити на могилі батька дерев'яний хрест. Увечері він приніс хрест і побачив, що могила вся усипана піском і прибрана квітами, — про це подбали сторонні люди, які дуже любили його доброго батька.

Наступного дня рано-вранці Йоганнес зв'язав усе своє добро в маленький вузлик, сховав за пояс увесь свій капітал, що дістався йому у спадок, — п'ятдесят талерів і кілька срібних монет, і був готовий пуститися в дорогу. Але спершу він пішов на кладовище, на могилу батька, прочитав над нею «Отче наш» і сказав:

— Прощай, батьку! Я намагатимусь завжди бути хорошим, а ти помолись за мене на небі!

Потім Йоганнес звернув у поле. У полі росло багато свіжих, гарних квітів; вони грілися на сонці і хитали на вітрі голівками, наче говорили: «Ласкаво просимо! Чи не правда, як у нас тут добре?» Йоганнес ще раз озирнувся, щоб поглянути на стару церкву, де його хрестили дитиною і куди він ходив по неділях зі своїм добрим батьком співати псалми. Високо-високо, на самому версі дзвіниці, в одному з круглих віконечок Йоганнес побачив крихітного домовика в червоній гостроверхій шапочці, який стояв, заслонивши очі від сонця правою рукою. Йоганнес уклонився йому, і крихітний домовик високо змахнув у відповідь своєю червоною шапкою, притиснув руку до серця і послав Йоганнесу кілька повітряних поцілунків — от як гаряче бажав він Йоганнесу щасливої дороги і всього доброго!

Йоганнес став думати про дива, що чекали на нього в цьому величезному, прекрасному світі, і бадьоро йшов уперед, усе далі й далі, туди, де він ще ніколи не був; от уже почалися чужі міста, незнайомі обличчя, — він забрався далеко-далеко від своєї рідної землі.

Першу ніч йому довелося провести в полі, у стогу сіна, — іншого ліжка взяти було ніде. «Ну й що ж, — думалося йому, — кращої спальні не знайдеться навіть у самого короля!» Справді, поле зі струмочком, стіг сіна і блакитне небо над головою — чим не спальня? Замість килима — зелена трава з червоними і білими квітками, замість букетів у вазах — кущі бузини і шипшини, замість умивальника — струмочок з кришталево свіжою водою, зарослий очеретом, який привітно кланявся Йоганнесу і бажав йому і доброї ночі, і доброго ранку.

Високо над блакитною стелею висів величезний нічник — місяць; уж цей нічник не підпалить завісок! І Йоганнес міг заснути цілком спокійно. Так він і зробив, міцно проспав усю ніч і прокинувся лише рано-вранці, коли сонце вже сяяло, а птахи співали:

— Доброго дня! Доброго дня! Ти ще не встав?

Дзвони кликали до церкви, була неділя; народ ішов слухати священика; пішов за ними і Йоганнес, проспів псалом, послухав слово боже, і йому здалося, що він був у своїй власній церкві, де його хрестили і куди він ходив з батьком співати псалми.

На церковному кладовищі було багато могил, зовсім зарослих бур'яном. Йоганнес згадав про могилу батька, яка могла з часом прийняти такий самий вигляд, — адже нікому було доглядати за нею! Він присів на землю і став виривати бур'ян, поправив хиткі хрести і поклав на місце зірвані вітром вінки, думаючи при цьому: «Може статися, хто-небудь зробить те саме на могилі мого батька».

Біля воріт кладовища стояв старий каліка-жебрак; Йоганнес віддав йому всю срібну дрібницю і весело пішов далі по білому світу.

До вечора зібралася гроза; Йоганнес поспішав сховатися десь на ніч, але скоро настала повна темрява, і він встиг дійти лише до каплички, самотньо височіючої на придорожному пагорбі; двері, на щастя, були відчинені, і він увійшов туди, щоб перечекаати негоду.

— Тут я і посиджу в куточку! — сказав Йоганнес. — Я дуже втомився, і мені треба відпочити.

І він опустився на підлогу, склав руки, прочитав вечірню молитву і ще які знав, потім заснув і спав спокійно, поки в полі блискала блискавка і гримів грім.

Коли Йоганнес прокинувся, гроза вже минула, і місяць світив прямо у вікна. Посеред каплички стояла відкрита труна з небіжчиком, якого ще не встигли поховати. Йоганнес анітрохи не злякався, — совість у нього була чиста, і він добре знав, що мертві нікому не роблять зла, не те що живі лихі люди. Двоє таких якраз і стояли біля мертвого, поставленого в капличку в очікуванні поховання. Вони хотіли образити бідного померлого — викинути його з труни на поріг.

— Навіщо ви це робите? — запитав їх Йоганнес. — Це дуже погано і грішно! Залиште його спочивати з миром!

— Дурниці! — сказали лихі люди. — Він нас ошукав! Узяв у нас гроші, не віддав і помер! Тепер ми не отримаємо з нього ні гроша; тож хоч помстимося йому — нехай валяється, як собака, за дверима!

— У мене всього п'ятдесят талерів, — сказав Йоганнес, — це весь мій спадок, але я охоче віддам їх вам, якщо ви дасте мені слово залишити бідного померлого в спокої! Я обійдуся і без грошей, у мене є пара здорових рук, та й бог не залишить мене!

— Ну, — сказали лихі люди, — якщо ти заплатиш нам за нього, ми не зробимо йому нічого лихого, будь спокійний!

І вони взяли в Йоганнеса гроші, посміялися з його простоти і пішли своєю дорогою, а Йоганнес гарненько уклав небіжчика в труні, схрестив йому руки, попрощався з ним і з веселим серцем знову пустився в путь.

Йти довелося через ліс; між деревами, освіченими місячним сяйвом, гралися чарівні малюки-ельфи; вони анітрохи не боялися Йоганнеса; вони добре знали, що він добра, невинна людина, а адже тільки лихі люди не можуть бачити ельфів. Деякі з малюків були не більші за мізинець і розчісували своє довге біляве волосся золотими гребінцями, інші гойдалися на великих краплях роси, що лежали на листі і стебельцях трави; іноді

крапля скочувалася, а з нею й ельфи, просто в густу траву, і тоді поміж іншими крихітками здіймався такий регіт і метушня! Жахливо смішно було! Вони співали, і Йоганнес упізнав усі гарненькі пісеньки, які він співав ще дитиною. Великі строкаті павуки зі срібними коронами на головах мали перекидати для ельфів із куща на кущ висячі мости й ткати цілі палаци, які, якщо на них потрапляла крапля роси, сяяли при місячному світлі чистим кришталем. Але ось зійшло сонце, крихітки-ельфи видерлися у чашечки квітів, а вітер підхопив їхні мости й палаци й поніс повітрям, наче прості павутинки.

Йоганнес уже вийшов із лісу, як раптом позаду нього пролунав дзвінкий чоловічий голос:

— Ей, товаришу, куди путь тримаєш?

— Куди очі глядять! — сказав Йоганнес. — У мене немає ні батька, ні матері, я круглий сирота, але бог не покине мене!

— Я теж іду по білу світу, куди очі глядять, — сказав незнайомець. — Чи не піти нам разом?

— Ходімо! — сказав Йоганнес, і вони пішли разом.

Скоро вони дуже полюбили одне одного: обидва вони були славні люди. Але Йоганнес помітив, що незнайомиць був набагато розумніший за нього, обійшов ледь не весь світ і вмів порозповідати про все.

Сонце стояло вже високо, коли вони присіли під великим деревом закустити. І тут з'явилася дряхла старенька, вся зігнута, з клюкою в руках; за спиною в неї була в'язанка хмизу, а з високо підібраного фартуха стирчали три великі пучки папороті та вербових прутів. Коли старенька порівнялася з Йоганнесом і його товаришем, вона раптом послизнулася, впала й голосно скрикнула: бідна зламала собі ногу.

Йоганнес зараз же запропонував товаришеві віднести стареньку додому, але незнайомиць відкрив свою торбу, дістав звідти баночку й сказав старенькій, що в нього є така мазь, яка одразу вилікує її, і вона піде додому, наче нічого й не сталося. Але за це вона має подарувати йому ті три пучки, що в неї у фартусі.

— Плата добра! — сказала старенька і якимось дивно похитала головою. Їй не хотілося розлучатися зі своїми прутами, але їй лежати зі зламаною ногою було теж неприємно, і от вона віддала йому пруту, а він зараз же намазав їй ногу маззю; раз, два — і старенька скочила й закрокувала жвавіше, ніж раніше. Ото була мазь! Такої не дістанеш в аптеці!

— Нащо тобі ці пруту? — запитав Йоганнес у товариша.

— А чим не букети? — сказав той. — Вони мені дуже сподобалися: я ж дивак!

Потім вони пройшли ще добрий кінець.

— Дивись, як затягує, — сказав Йоганнес, вказуючи перед собою пальцем. — От так хмари!

— Ні, — сказав його товариш, — це не хмари, а гори, високі гори, по яких можна дістатися до самих хмар. Ах, як там добре! Завтра ми будемо вже далеко-далеко!

Гори були зовсім не так близько, як здавалося: Йоганнес з товаришем ішли цілий день, перш ніж дібралися до того місця, де починалися темні ліси, що здіймалися ледь не до самого неба, і лежали кам'яні велетні завбільшки з місто; піднятися на гори було не жартома, і тому Йоганнес з товаришем зайшли відпочити й набратися сил на постійний двір, що причаївся внизу.

У нижньому поверсі, у півній, зібралося багато народу: господар маріонеток поставив там, посеред кімнати, свій маленький театр, а народ сів перед ним

півколом, щоб помилуватися виставою. Попереду всіх, на самому найкращому місці, сів товстий м'ясник з величезним бульдогом. Ух, як люто дивився бульдог! Він теж сів на підлозі й витріщився на виставу.

Вистава почалася й шла чудово: на оксамитовому троні возсідали король з королевою із золотими коронами на головах і в сукнях з довгими-довгими шлейфами, — засоби дозволяли їм таку розкіш. Біля всіх входів стояли чудесні дерев'яні ляльки зі скляними очима й великими вусами й розчиняли двері, щоб провітрити кімнати. Словом, вистава була чудова й зовсім не сумна; але ось королева встала, і тільки вона пройшла кілька кроків, як бог знає що сталося з бульдогом: господар не тримав його, він стрибнув просто на сцену, схопив королеву зубами за тоненьку талію і — крак! — перекусив навпіл. От був жах!

Бідний господар маріонеток страшенно перелякався й засмутився за бідну королеву: це була найгарніша з усіх його ляльок, і раптом гидкий бульдог відкусив їй голову! Але от народ розійшовся, і товариш Йоганнеса сказав, що полагодить королеву, дістав баночку з тією ж маззю, якою мазав зламану ногу старенькій, і намазав ляльку; лялька зараз же знову стала цілісінька й до того ж сама почала рухати всіма членами, так що її більше не треба було смикати за мотузочки; виходило, що лялька була зовсім як жива, тільки говорити не могла. Господар маріонеток залишився цим дуже задоволений: тепер йому не треба було керувати королевою, вона могла сама танцювати, не те що інші ляльки!

Вночі, коли всі люди в готелі лягли спати, хтось раптом став зітхати так глибоко й протяжно, що всі повставали подивитися, що й з ким сталося, а господар маріонеток підійшов до свого маленького театру, — зітхання чулися звідти. Усі дерев'яні ляльки, і король, і охоронці, лежали до купи, глибоко зітхали й витріщали свої скляні очі; їм теж хотілося, щоб їх намазали маззю, як королеву, — тоді б і вони могли рухатися самі! Королева ж стала на коліна й простягла свою золоту корону, наче кажучи: «Візьміть її, тільки намажте мого супруга й моїх придворних!» Бідний господар не міг втриматися від сліз, так йому шкода стало своїх ляльок, пішов до товариша Йоганнеса й пообіцяв віддати йому всі гроші, які збере за вечірню виставу, якщо той намаже маззю чотири-п'ять найкращих з його ляльок. Товариш Йоганнеса сказав, що грошей він не візьме, а нехай господар віддасть йому велику шаблю, що висить у нього на боці. Отримавши її, він намазав шість ляльок, які зараз же заплясали, та так весело, що, дивлячись на них, пустилися в танок і всі живі, справжні дівчата, заплясали й кучер, і кухарка, і лакеї, і покоївки, всі гості й навіть

качалка зі щипцями; ну, та ці двоє розтяглися з першого ж стрибка. Так, весела видалася нічка!

Наступного ранку Йоганнес і його товариш пішли з готелю, видерлися на високі гори й вступили в безмежні соснові ліси. Мандрівники піднялися нарешті так високо, що дзвіниці внизу здавалися їм якимись червоненькими ягідками в зелені, і, куди не озирнись, видно було на кілька миль кругом. Такої краси Йоганнес ще не бачив; тепле сонце яскраво світило з блакитного прозорого неба, у горах лунали звуки мисливських рогів, кругом була така благодать, що в Йоганнеса виступили на очах від радості сльози, і він не міг не вигукнути:

— Боже ти мій! Як би я розцілував тебе за те, що ти такий добрий і створив для нас увесь цей чудесний світ!

Товариш Йоганнеса теж стояв зі схрещеними на грудях руками й дивився на ліси й міста, освітлені сонцем. У цю мить над головами їх пролунав чудесний спів; вони підняли голови — у повітрі плив великий прекрасний білий лебідь і співав, як не співати жодному птахові; але голос його звучав усе слабше й слабше, він схилив голову й тихенько-тихенько опустився на землю: прекрасний птах лежав біля ніг Йоганнеса й його товариша мертвим!

— Які чудові крила! — сказав товариш Йоганнеса. — Такі великі й білі, ціни їм немає! Вони можуть нам придатися! Бачиш, добре, що я взяв із собою шаблю!

І він одним ударом відрубав у лебедя обидва крила.

Потім вони пройшли по горах ще багато-багато миль і нарешті побачили перед собою велике місто з сотнями веж, які блищали на сонці, як срібні; посеред міста стояв розкішний мармуровий палац із дахом із червоного золота; тут жив король.

Йоганнес з товаришем не захотіли зараз же йти оглядати місто, а зупинилися на одному постоялому дворі, щоб трохи почиститися з дороги й причепуритися, перш ніж показатися на вулицях. Господар постоялого двору розповів їм, що король — людина дуже добра й ніколи не зробить людям нічого лихого, але що дочка в нього зла-презла. Звичайно, вона перша красуня на світі, але яка користь, якщо вона при цьому зла відьма, через яку загинуло стільки прекрасних принців. Річ у тім, що кожному — і

принцу й жебракові дозволено було свататися до неї: наречений мав відгадати лише три речі, які загадувала принцеса; якби він відгадав — вона вийшла б за нього заміж, і він став би після смерті її батька королем над усією країною; ні — і йому загрожувала страта. Отакою бридкою була красуня-принцеса!

Старий король, її батько, дуже сумував через це, але нічого не міг із нею вдіяти й назавжди відмовився мати справу з її нареченими — хай, мовляв, вона сама розбирається з ними, як хоче. І ось з'являлися наречений за нареченим, їх змушували відгадувати й за невдачу страчували — хай не лізуть, адже їх попереджали заздалегідь!

Старий король, однак, так сумував через це, що раз на рік цілий день стояв у церкві навколішки, ще й зі всіма своїми солдатами, молячи Бога, щоб принцеса стала доброшою, але вона й знати нічого не хотіла. Старі жінки, які любили випити, фарбували горілку в чорний колір — чим же інакше вони могли виявити свій сум?

— Бридка принцеса! — сказав Йоганнес. — Її слід було б висікти. Якби я був королем-батьком, я б задав їй перцю!

Саме в цю мить народ на вулиці закричав «ура». Повз проїжджала принцеса; вона справді була така гарна, що всі забували, яка вона зла, і кричали їй «ура». Принцесу оточували дванадцять красунь на вороних конях; усі вони були в білих шовкових сукнях, із золотими тюльпанами в руках. Сама принцеса їхала на білому, як сніг, коні; вся зброя була усіяна діамантами й рубінами; сукня на принцесі була з чистого золота, а батіг у руках сяяв, наче сонячний промінь; на голові красуні сяяла корона, вся зроблена ніби зі справжніх зірочок, а на плечі було накинуто плащ, пошитий із сотні тисяч прозорих крилець бабок, але сама принцеса все одно була краща за всі свої убори.

Йоганнес подивився на неї, почервонів, як мак, і не міг вимовити ні слова: вона була як дві краплі води схожа на ту дівчину в золотій короні, яку він бачив уві сні в ніч смерті свого батька. Ах, вона була така гарна, що Йоганнес не міг не покохати її. «Не може бути, — сказав він собі, — щоб вона справді була такою відьмою й наказувала вішати й страчувати людей, якщо вони не відгадують того, що вона задумала. Усім дозволено свататися до неї, навіть останньому жебракові; піду ж і я до палацу! Від долі, видно, не втечеш!»

Усі стали відмовляти його — адже й з ним сталося б те саме, що з іншими. Дорожній товариш Йоганнеса вирішив, що, Бог дасть, усе піде добре, вичистив чоботи й кафтан, умився, причепурих своє гарне біляве волосся й пішов сам-один у місто, а потім до палацу.

— Увійдіть! — сказав старий король, коли Йоганнес постукав у двері. Йоганнес відчинив двері, і старий король зустрів його, одягнений у халат; на ногах у нього були вишиті капці, на голові корона, в одній руці скіпетр, в іншій — держава.

— Стривайте! — сказав він і взяв державу під пахву, щоб простягнути Йоганнесу руку.

Та щойно він почув, що перед ним новий наречений, він заплакав, випустив із рук і скіпетр, і державу й почав витирати сльози полами халата. Бідний старенький король!

— І не пробуй краще! — сказав він. — З тобою станеться те саме, що з усіма! Он подивись-но!

І він повів Йоганнеса в сад принцеси. Брр... який жах! На кожному дереві висіло по три, по чотири принци, які колись сваталися до принцеси, але не змогли відгадати того, що вона задумала. Варто було подути вітерцю, й кістки гучно гримотіли одна об одну, лякаючи птахів, які не сміли навіть зазирнути в цей сад. Кілками для квітів там служили людські кістки, у квіткових горщиках стирчали черепа з оскаленими зубами — отаким був сад у принцеси!

— Он бачиш! — сказав старий король. — І з тобою станеться те саме, що з ними! Не пробуй краще! Ти мене страшенно засмучуєш, я так близько беру це до серця!

Йоганнес поцілував руку доброму королю й сказав, що все одно спробує, бо дуже вже полюбилася йому красуня-принцеса.

У цей час на подвір'я в'їхала принцеса зі своїми дамами, і король з Йоганнесом вийшли до неї привітатися. Вона справді була пречудова, простягла Йоганнесу руку, і він покохав її ще дужче, ніж раніше. Ні, звичайно, вона не могла бути такою злою, бридкою відьмою, як казали люди.

Вони пішли до зали, й маленькі пажи стали обносити їх варенням і медяниками, але старий король був такий засмучений, що не міг нічого їсти, та й пряники були йому не до зубів!

Було вирішено, що Йоганнес прийде до палацу наступного ранку, а судді й уся рада зберуться слухати, як він буде відгадувати. Якщо він упорається із завданням першого разу — прийде ще двічі; але нікому ще не вдавалося відгадати й одного разу, усі платилися головою за першу ж спробу.

Йоганнеса анітрохи не турбувала думка про те, що з ним станеться; він був дуже веселий, думав лише про чарівну принцесу й міцно вірив, що Бог не залишить його без своєї допомоги; яким чином Він допоможе йому — Йоганнес не знав, та й думати про це не хотів, а йшов собі, підтанцювуючи, дорогою, поки нарешті не повернувся на постійний двір, де його чекав товариш.

Але дорожній товариш Йоганнеса сумно похитав головою й сказав:

— Я так люблю тебе, ми могли б провести разом ще багато щасливих днів, і раптом мені доведеться втратити тебе! Мій бідний друже, я готовий заплакати, але не хочу засмучувати тебе: сьогодні, мабуть, останній день, що ми разом! Повеселимося ж хоч сьогодні! Встигну наплакатися й завтра, коли ти підеш до палацу!

Усе місто зараз же дізналося, що у принцеси новий наречений, і всі страшенно засмутилися. Театр зачинили, торговки солодощами обв'язали своїх цукрових поросят чорним крепом, а король і священники зібралися в церкві й на колінах молили Бога. Горе було загальне: адже й з Йоганнесом мало статися те саме, що з іншими нареченими.

Увечері товариш Йоганнеса приготував пунш і запропонував Йоганнесу гарненько повеселитися й випити за здоров'я принцеси. Йоганнес випив два стакани, і йому страшенно захотілося спати, очі в нього заплющилися самі собою, і він міцно заснув. Товариш підняв його зі стільця й поклав у ліжку, а сам, дочекавшись ночі, взяв два великі крила, які відрубав у мертвого лебедя, прив'язав їх до плечей, сунув у кишеню найбільший пучок різок із тих, що дістав від старої, яка зламала собі ногу, відчинив вікно й полетів просто до палацу. Там він сів у куточку під вікном спальні принцеси й став чекати.

У місті було тихо, тихо; ось пробило три чверті дванадцятого, вікно розчахнулося, і вилетіла принцеса в довгому білому плащі, з великими чорними крилами за спиною. Вона попрямувала просто до високої гори, але дорожній товариш Йоганнеса став невидимкою й полетів за нею слідом, лупцюючи її різками до крові. Брр... отаким був політ! Її плащ розвівався на вітрі, наче вітрило, і крізь нього просвічував місяць.

— Що за град! Що за град! — говорила принцеса при кожному ударі різок, і по ділом їй було.

Нарешті вона дісталася до гори й постукала. Тут ніби грім загримів, і гора розступилася; принцеса увійшла, а за нею й товариш Йоганнеса — адже він став невидимкою, ніхто не бачив його. Вони пройшли довгий-предовгий коридор із якимись дивно сяючими стінами, — по них бігали тисячі вогнених павуків, що горіли, як жар. Потім принцеса й її невидимий супутник увійшли до великої зали зі срібла й золота; на стінах сяяли великі червоні й блакитні квіти, подібні до соняшників, але борони Боже зірвати їх! Стебла їх були огидними отруйними зміями, а самі квіти — полум'ям, що виходило в них із пащі. Стеля була усіяна світлячками й блакитними кажанами, які безперервно ляскали своїми тонкими крильцями; дивовижне було видовище! Посеред зали

стояв трон на чотирьох кінських остовах замість ніжок; збруя на конях була з вогненних павуків, сам трон — з молочно-білого скла, а подушки на ньому — з чорненьких мишей, що вцепилися одна одній у хвості зубами. Над троном був балдахін із яскраво-червоного павутиння, усіяний гарненькими зеленими мухами, що блищали не гірше за коштовне каміння. На троні сидів старий троль; його потворна голова була увінчана короною, а в руках він тримав скіпетр. Троль поцілував принцесу в чоло й посадив її поруч із собою на

дорогоцінний трон. Тут заграла музика; великі чорні коники грали на губних гармошках, а сова біла себе крилами по животу — у неї не було іншого барабана. Оце був концерт! Маленькі гноми, з блукаючими вогниками на шапках, танцювали по залі. Ніхто не бачив дорожнього товариша Йоганнеса, а він стояв позаду трону і бачив та чув усе!

У залі було багато святково вдягнених і важливих придворних; але той, у кого були очі, помітив би, що ці придворні не більше й не менше, як прості палиці з качанами капусти замість голів, — троль оживив їх і вдягнув у розшиті золотом сукні; проте, яка різниця, якщо вони служили лише для параду!

Коли танок скінчився, принцеса розповіла тролю про нового нареченого і запитала, про що б загадати наступного ранку, коли він прийде до палацу.

— Ось що, — сказав троль, — треба взяти щось найпростіше, що йому й на думку не спаде. Загадай, наприклад, про свій черевик. Нізачо не відгадає! Накажи тоді відрубати йому голову, та не забудь принести мені завтра вночі його очі, я їх з'їм!

Принцеса низько присіла і сказала, що не забуде. Потім троль розкрив гору, і принцеса полетіла додому, а товариш Йоганнеса знову летів слідом і так лупцював її різками, що вона стогнала й скаржилася на сильний град і щосили поспішала дістатися до вікна своєї спальні. Дорожній товариш Йоганнеса полетів назад на постійний двір; Йоганнес ще спав; його товарищ відв'язав свої крила й теж ліг у ліжку, — ще б пак, добряче втомився!

Ледве зайнялася зоря, Йоганнес уже був на ногах; його дорожній товариш теж устав і розповів йому, що вночі бачив дивний сон — ніби принцеса загадала про свій черевик, і тому просив Йоганнеса неодмінно назвати принцесі черевик. Він бо саме чув у горі біля троля, але не хотів нічого розповідати Йоганнесу.

— Що ж, для мене все одно, що не назви! — сказав Йоганнес. — Може, твій сон і справдиться: я адже весь час думав, що бог допоможе мені! Та я все-таки попрощаюся з тобою — якщо я не відгадаю, ми більше не побачимось.

Вони поцілувалися, і Йоганнес вирушив до палацу. Зала була битком набита народом; судді сиділи в кріслах, спершись головами на подушки з гагачого пуху, — їм бо доводилося так багато думати! Старий король стояв і витирав очі білою носовою хусткою. Але ось увійшла принцеса; вона була ще вродливіша, ніж учора, мило вклонилася всім, а Йоганнесу подала руку і сказала:

— Ну, вітаю!

Тепер треба було відгадати, про що вона загадала. Господи, як лагідно дивилася вона на Йоганнеса! Але щойно він промовив: «черевик», вона побіліла як крейда і затремтіла всім тілом. Робити, однак, було нічого — Йоганнес відгадав.

Ехма! Старий король навіть перекинувся кубарем від радості, усі й роти пороззявляли! І взялися плескати королю, та й Йоганнесу також — за те, що він правильно відгадав.

Супутник Йоганнеса так і засяяв від задоволення, коли дізнався, як усе добре вийшло, а Йоганнес побожно склав руки і подякував богові, сподіваючись, що він допоможе йому й наступного разу. Адже на другий день треба було приходити знову.

Вечір минув так само, як і попереднього дня. Коли Йоганнес заснув, його товариш знову полетів за принцесою і лупцював її ще дужче, ніж першого разу, бо взяв із собою два пучки різок; ніхто не бачив його, і він знову підслухав пораду троля. Принцеса мала цього разу загадати про свою рукавичку, що товариш і передав Йоганнесу, знову посилаючись на свій сон. Йоганнес відгадав і вдруге, і в палаці почалося таке веселощі, що тільки тримайся! Увесь двір став перекидатися кубарем — адже сам король учора подав приклад. Затое принцеса лежала на дивані і не хотіла навіть розмовляти. Тепер уся справа була в тому, чи відгадає Йоганнес утретє: якщо так, то одружиться з красунею принцесою і успадкує після смерті старого короля все королівство, ні — його стратять, і троль з'їсть його прекрасні блакитні очі.

Цього вечора Йоганнес рано ліг у ліжку, прочитав молитву перед сном і спокійно заснув, а його товариш прив'язав собі крила, причепив збоку шаблю, взяв усі три пучки різок і полетів до палацу.

Темрява була — хоч око виколи; лютувала така гроза, що черепиця валиться з дахів, а дерева в саду зі скелетами гнулися від вітру, як очеретини. Блискавка саявала щохвилини, а грім зливався в один суцільний гуркіт. І ось відкрилося вікно, і вилетіла принцеса, бліда як смерть; але вона сміялася з негоди — їй

усе ще було замало; її білий плащ бився на вітрі, як величезне вітрило, а дорожній товариш Йоганнеса до крові лупцював її всіма трьома пучками різок, так що врешті вона ледве могла летіти і насилу дісталася до гори.

— Град так і січе! Жахлива гроза! — сказала вона. — Від роду не доводилося мені вилітати з дому в таку негоду.

— Так, видно, що тобі добряче дісталось! — сказав троль.

Принцеса розповіла йому, що Йоганнес відгадав і вдруге; станеться те саме й утретє, він виграє справу, їй не можна буде більше прилітати в гору і чаклувати. Було через це про що сумувати.

— Не відгадає він більше! — сказав троль. — Я знайду щось таке, що йому й на думку не може спасти, інакше він троль кращий за мене. А тепер будемо танцювати!

І він узяв принцесу за руки, і взялися танцювати разом із гномами й блукаючими вогниками, а павуки весело стрибали вгору й униз по стінах, наче живі вогники. Сова біла в барабан, цвіркуни свистіли, а чорні коники грали на губних гармошках. Розвеселий був бал!

Натанцювавшись досхочу, принцеса стала поспішати додому, інакше там могли її помітити; троль сказав, що проводить її, і вони, таким чином, довше побудуть разом.

Вони летіли, а товариш Йоганнеса лупцював її всіма трьома пучками різок; ніколи ще трюлю не доводилося вилітати в такий град.

Біля палацу він попрощався з принцесою і прошепотів їй на вухо:

— Загадай про мою голову!

Товариш Йоганнеса, однак, почув його слова, і тієї ж миті, як принцеса ковзнула у вікно, а троль хотів повернути назад, схопив його за довгу чорну бороду і зрубав шаблею його гидотну голову аж до самих плечей!

Троль і оком моргнути не встиг! Тіло трюля дорожній товариш Йоганнеса кинув у озеро, а голову занурив у воду, потім зав'язав у шовкову хустку і полетів з цим вузликом додому.

Вранці він віддав Йоганнесу вузлик, але звелів йому не розв'язувати його, доки принцеса не запитає, про що вона загадала.

Велика палацова зала була битком набита народом; люди тиснулися одне до одного, наче оселедці в діжці. Рада засідала в кріслах з м'якими подушками

під головами, а старий король убрався в нову сукню, корона і скіпетр його були вичищені на славу; затое принцеса була бліда і вдягнена в жалобу, наче зібралася на похорон.

— Про що я загадала? — запитала вона Йоганнеса.

Той зараз же розв'язав хустку і сам злякався потворної голови троля. Усі здригнулися від жаху, а принцеса сиділа, як скам'яніла, не кажучи ні слова. Нарешті вона встала, подала Йоганнесу руку — він бо відгадав — і, не дивлячись ні на кого, сказала з глибоким зітханням:

— Тепер ти мій пан! Увечері зіграємо весілля!

— Оце я люблю! — сказав старий король. — Оце діло!

Народ закричав «ура», палацова варта заграла марш, дзвони задзвонили, і торговки солодощами зняли з цукрових поросят жалобний креп — тепер повсюди була радість! На площі були виставлені три смажені бики з начинкою з качок і курей — усі могли підходити і відрізати собі по шматку; у фонтанах било чудове вино, а в булочних кожному, хто купував кренделі на два гроші, давали на додачу шість великих пишок з родзинками.

Увечері все місто було освітлене, солдати палили з гармат, хлопчиська — з хлопушок, а в палаці їли, пили, цокали келихами й танцювали. Знатні кавалери і гарні дівчата танцювали одне з одним і співали так голосно, що на вулиці було чути:

Багато тут дівчат прекрасних,
Любо їм танцювать і співать!
То грайте ж плясовую,
Досить дівчатам сидіть!
Гей, дівчино, веселіше,
Черевичків не шкодуй!

Але принцеса все ще залишалася відьмою і зовсім не любила Йоганнеса; його дорожній товариш не забув про це, дав йому три лебедині пера і флакончик з якимись краплями і звелів поставити перед ліжком принцеси діжку

з водою; потім Йоганнес мав вилити туди ці краплі й кинути пір'я, а коли принцеса лягатиме в ліжко, штовхнути її в діжку й занурити у воду тричі, — тоді принцеса звільниться від чарів і міцно покохає його.

Йоганнес усе зробив так, як йому було сказано. Принцеса, впавши у воду, голосно закричала і затріпотіла в руках Йоганнеса, перетворившись на

великого, чорного, як смола, лебедя зі сяючими очима; удруге вона вже випірнула білим лебедем, і лише на шиї залишалося вузьке чорне кільце; Йоганнес воззвав до Бога й занурив птаха втретє — і тієї ж миті вона знову стала вродливою принцесою. Вона була ще краща, ніж раніше, і зі сльозами на очах дякувала Йоганнесові за те, що він звільнив її від чарів.

Уранці прийшов до них старий король із усією свитою, і почалися привітання. Після всіх прийшов дорожній товариш Йоганнеса з палицею в руці й торбою за плечима. Йоганнес поцілував його й став просити лишитися — адже саме йому він завдячував своїм щастям! Але той похитав головою й лагідно сказав:

— Ні, настав мій час! Я лише сплатив тобі свій борг. Пам'ятаєш бідного померлого чоловіка, якого хотіли образити лихі люди? Ти віддав їм усе, що мав, аби вони не турбували його в могилі. Цей померлий — я!

Тієї ж миті він зник.

Весільні урочистості тривали цілий місяць. Йоганнес і принцеса міцно любили одне одного, а старий король прожив ще багато щасливих років, гойдаючи на колінах і забавляючи своїм скіпетром і державою онуків, у той час як Йоганнес правив королівством.